

4. ÜNİTE

BEYLİKTE DEVLETE OSMANLI MEDENİYETİ

4.1. ANADOLU'NUN KANDİLLERİ

-Tasavvuf; kalbin kötülüklerden arındırılıp yaratılanlara karşı güzel davranılması, insanın dünyalık menfaatlerden ve nefsinden uzaklaşarak Allah'ın varlığı ile yetinmesidir.

-Tasavvuf yolunda olanlara mutasavvıf denir.

-Türklerle İslamiyet'i yakından tanıtan, sevdiren mutasavvıflar bulunmaktadır.

Ahmet Yesevî

-Öğretisinin özü, ahlaki hürriyettir.

-Ahlaki hürriyete, "Hakkı bilmek için ilk önce kendini bilmek" ve "Ölmeden önce ölmek" anlayışıyla ulaşılır.

-Bu öğretinin temeli hikmet, sohbet ve ahlak esaslarına dayanır.

-Ahmet Yesevî, bunu kâmil insan öğretisiyle sistemleştirir.

-Bu üç esas insanı, nefsin esaretinden ve kendine yabancılaşmaktan kurtararak ahlaki olgunluğa kavuşturur.

-Eserlerine kaynak olarak Kur'an ve hadisi esas almış ve onların özünü dile getirmeye çalışmıştır.

Mevlânâ Celâleddîn-î Rumî

-Öğretisinde insanlara iyiliği, alçak gönüllüğü, cömertliği, merhametli ve doğru olmayı öğütlemiştir.

-Mevlânâ'ya göre insan, kendi kendini eğiterek hayvani ve şeytani yönlerinden sıyrılır.

-Mevlânâ öğretilerinde, dinî-tasavvufî düşüncesinin kaynağının Kur'an ve sünnet olduğunu vurgulamıştır.

Yunus Emre

-İrk, din ve dil ayrımı yapmadan tüm insanlığa yönelik öğretiler geliştirmiştir.

-insan her yerde aynı değeri taşıyan yüce bir varlıktır.

-ilimden asıl amaç, insanın kendini tanıması ve olgunlaşmasıdır.

-Yunus, öğretilerinde bütün insanlığı ilahi aşka, kardeşliğe, merhamet ve şefkate davet etmiş; insan olmanın, kendini bilmenin, Allah'a ulaşmanın şartlarını ve yollarını anlatmıştır.

-Sevgi temeli üzerine kurulu düşünce dünyasında insanı sevme noktasında kalmayıp, Allah sevgisine uzanır.

Hacı Bektâş-ı Velî

-Öğretisinin temeli akıl ve bilgiye dayandırır.

-Bütün yaratılmışlara aynı nazarla bakmış ve kimseyi herhangi bir özelliğinden ötürü diğerinden üstün tutmamıştır.

-Bu yüzden onda birleştiricilik duygusu hâkimdir.

-Toplumsal dayanışmayı ve yardımlaşmayı kurmaya çalışmıştır.

-Hacı Bektâş-ı Velî, İlhamını Kur'an'dan alarak insana bakar, insana hizmeti en büyük ibadet sayar.

Hacı Bayrâm-ı Velî

-Nefsin olgunluğunu önemli saymış, olgunluğa erişmek ve kendini tanımak gibi öğretileri dile getirmiştir.

-Hacı Bayrâm-ı Velî'ye göre insan ancak kendini tanıyarak ve bu düzenin asıl sahibinin emrine kendini adayarak gerçek varlığının şuuruna erer.

-Hacı Bayrâm-ı Velî'nin öğretisi, önce Allah'a sonra canlı cansız tüm varlıklara derin bir sevgi duymanın yanı sıra onların hizmetine kendini adanmak şeklindedir.

Ahî Evran

-Toplumun mutluluk ve refahı için bütün sanat dallarının gerekliliğini savunmuş, sanat erbaplarının belli işyerlerinde toplanarak oralarda sanatlarını icra etmelerini yani bir araya gelmelerini tavsiye etmiştir.

-Ahi teşkilatının kurucusu olan Ahî Evran kişinin, kötü huylardan arınıp iyi huylar kazanmasını hedeflemiştir.

4.2. OSMANLI DEVLETİ'NDE ASKERİ SINIF

-Osmanlı Devleti'nde toplum, sosyal hayatın sağlıklı bir biçimde sürdürülebilmesi için iki büyük sınıfa ayrılmıştır.

-Birincisi: saltanat berati ile padişahın dinî ya da idari yetki tanıdığı kişilerden oluşan yönetenler yani askerî sınıftır.

-İkincisi, idareye katılmayan muhtelif din ve soylara mensup zümrelerden oluşan yönetilenler yani reayadır.

-Reayanın görevi, üretim yapmak ve vergi vermek suretiyle askerî sınıfı desteklemektir.

-Padişah başta olmak üzere askerî sınıfın görevi ise Osmanlı hukukunu uygulayarak ülkede adaletin hüküm sürmesini ve halkın refahını sağlamaktır.

-Osmanlı toplumunda yönetenler sınıfı kendi arasında seyfiye, kalemiye ve ilmiye olmak üzere üç sınıfa ayrılırdı.

-**Seyfiye:** Kılıç ehli, işi askerlik olan savaşma sanatı mensuplarıdır.

-**Kalemiye:** Kalem ehli. Osmanlı Bürokrasisi. Diploması, yazışma, atama gibi görev yürütücülerdir.

-**İlmiye:** Beyaz yakalılar. İlim faaliyetinde bulunan zihin işi yapanlar. Bilimsel çalışma üretenlerdir.

Osmanlıda İlim ve İlmiye Sınıfı

- Osmanlılarda ilmiye sınıfının başlıca üç görevi vardır: Eğitim-öğretimin sürdürülmesi müderrislerce, idari ve adli hizmetlerin görülmesi kadı ve sosyal, idari ve askerî konularda dinin görüşünün açıklanması, müftü tarafından yapılmıştır.
- Ulema, derecelerine uygun medreselerde görev yapmıştır.
- Kadınların adli görevi yanında idari, beledi, askerî, mali ve noterlik alanlarında da görev ve yetkileri bulunurdu.
- Vakıfların denetçisi de olan kadılar; asayiş kuvvetlerinin, belediye hizmetlilerinin ve zabıta görevlilerinin de amiriydi.
- Kadılar evlenme, boşanma, veraset meselelerinde; merkezden gelen emirlerin tasdiki ve mahkeme kayıtlarının tutulmasında, her türlü akdin kaydedilmesinde, divanın emirlerinin halka bildirilmesinde ve sefer esnasında idaresinde bulunduğu yerde ordunun ihtiyaçlarının görülmesinde sorumlu ve yetkiliydi.
- Müftüler ve şeyhülislam toplumun inanç ve ibadetleriyle ilgili sorunların çözülmesi ve devlette şeriata uygulanmasından sorumlu idi.
- Kanuni Dönemi'nde müftüler de kadılar gibi teşkilatlandırılmış ve şeyhülislamlık makamı ortaya çıkmıştır.
- Ebu's-Suud Efendi'den itibaren Rumeli kazaskerliği yapanlar şeyhülislamlık makamına atanmıştır.
- Şeyhülislam, dinî konular dışında zamanla örf, âdet ve geleneklerle ilgili hususlarda, kiliselerdeki seçim ihtilaflarını halletme konusunda, mühim devlet işlerinde de, savaş ilanında, barış yapılmasında, ıslahatların uygulanmasında fetva makamı olmuştur.

Medreseler ve Tekkeler

- Osmanlı Devleti'nde medreseler, İslami ilimleri üst düzeyde öğretmek için insanların yararına sunmayı amaçlamıştır.
- Medreselerde tefsir, hadis, kelam ve fıkıh gibi temel İslami ilimlerin yanında matematik, astronomi, fizik, mantık ve felsefe gibi akli ilimler de okutulmuştur.
- Medreseler; Osmanlı Devleti'nde âlimlerin yetiştirildiği, bilginin üretildiği yerdir.
- Orhan Bey'den itibaren diğer padişahlar da Bursa ve Edirne'de çeşitli medreseler yaptırmıştır.
- Fatih'in yaptırdığı Sahn-ı Seman Medreseleri ve Kanuni Sultan Süleyman döneminin Süleymaniye Medreseleri önemli kurumlardır.
- Medrese eğitiminden farklı olarak daha çok halkın din eğitimini ve mensuplarının nefis terbiyesini esas alan tekke ve zaviyeler, eğitim ve bilgi üretiminin yapıldığı diğer kurumlardır.

Akşemseddin (?-1459)

- Akşemseddin Türk siyasi ve ilim tarihinde önemli bir yere sahiptir.
- II. Mehmet'in İstanbul'u kuşatması sırasında, padişahın ve ordunun manevi gücünün yükseltilmesini sağlamıştır.
- Ayasofya'da kılınan ilk cuma namazında hutbeyi okumuştur.
- Akşemseddin hastalıkları kalıtımsal olan ve mikrop yoluyla geçen şekilde ikiye ayrılmıştır.
- Avrupa'daki Louis Pasteur (Pastör) ve Robert Koch (Rabirt Koh) gibi bilginlerin öncüsü olmuştur.

Ali Kuşçu (?-1474)

- Ünlü Türk sultanı ve bilim adamı Uluğ Bey'in "Doğancı Başısı" olduğu için ailesi "Kuşçu" lakabıyla tanınıyordu.
- Matematik ve gök bilimine ilgi duyan Ali Kuşçu, Semerkand'da devrin en büyük bilim adamları olan Kadızâde-i Rumî, Gıyâseddin Cemşîd el Kâşî ve Uluğ Bey'den matematik ve gökbilimi dersleri aldı.
- Ali Kuşçu'yla beraber İstanbul medreselerinde, özellikle gök bilimi ve matematik alanında büyük gelişmeler başlamıştır.
- Osmanlı Devleti'nde Hoca Sinan Paşa, Molla Lütfî ve Mehmet (Mirim) Çelebi gibi kıymetli gök bilimcilerinin yetişmesini sağlamıştır.

Uluğ Bey (1394-1449)

- Asıl adı Muhammed Turğay olan Uluğ Bey Timur'un torunudur.
- Devlet adamlığından ziyade, bilimsel çalışmalarıyla tanınmıştır.
- Matematik ve gök bilimine ilgi gösteren Uluğ Bey, Semerkand Medresesi'ni kurmuş; devrin en büyük rasathanesi olan Semerkand Gözlemevi'ni de yaptırmıştır.
- "Zîc-i Uluğ Bey" adlı eseri, günümüze kadar konumsal gök biliminin temel kitabı olarak kullanılmıştır.

4.3. HALK KÜLTÜRÜ VE KİTABÎ KÜLTÜR

- Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Dönemi'nde ortaya çıkan sözlü ve yazılı edebiyat ürünleri, Türkiye Selçukluları ve Beylikler döneminin kültür dünyasıyla benzerlik gösterir.
- Anadolu'da XII. Yüzyıldan itibaren farklı sınıf ve seviyeden insanlar; hikâye dinleyerek, kukla ve taklit izleyerek, nükte ve şaka yaparak gülüp eğlenirdi.
- Türkiye Selçuklu ve Anadolu beyliklerinin saraylarında nedim, komik, taklitçi, ozan ve şairler bulunurdu.

-Osmanlı Devleti, çeşitli etnik ve dinî kökenden halkların ticari, sosyal, kültürel, dinî ve bilimsel etkinliklerini sürdürdüğü bir devlettir.

-Osmanlı Devleti'nde, geniş ve zengin bir kültürel birikim oluşmuştur

-Farklı kültürlerin katkılarıyla oluşan bu birikim, tarih boyunca yazılı veya sözlü olarak kuşaktan kuşağa aktarılmıştır.

-Kültürün yazılı olarak aktarılmasında çoğunlukla ferman, berat, ahitname gibi devlet yayınları ile telif veya tercüme kitap, risale ve minyatür vb. kullanılmıştır.

-I. Murad tarafından Bursa'da kurulduğu ifade edilen kütüphane, ilk saray kütüphanesi olarak nitelendirilir.

II. Murad'ın Kültürel Faaliyetleri

-II. Murad Devri, önemli kültürel gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir.

-Türk diline önem veren padişah, Türkçe eserler yazdırdığı gibi birçok yabancı eserin de Türkçeye tercümesini sağlamıştır.

-Âşık Paşa'nın yazdığı "Garipname" adlı eser Türkçe yazımı teşvik edilen eserlerdendir.

-II. Murad, Danişmentli ve Selçuklu devirlerindeki Fars kültürünün etkilerini unutturmak için çalışmıştır.

-Türk diline ait önemli eserler olan Yazıcızâde Ali'nin "Tevârih-i Âl-i Selçuk"u; Molla Arif Ali'nin

"Danişmendnâme"si; Şeyhî'nin "Hüsrev ve Şirin"i; Mercimek Ahmet'in "Kâbusnâme"si Yazıcızâde Mehmet Efendi'nin "Muhammediyye" adlı eseri II. Murad Devri'nde yazılmıştır.

Şair Sultanlar

-Osmanlı Devleti'nde padişahlar sadece siyasi, ekonomik ve sosyal gelişmeler ile meşgul olmamış, kültürel faaliyetlerde de bulunmuştur.

-Birçok Osmanlı padişahı yüksek eğitimlerinin yanında kalemi güçlü şairler olarak da karşımıza çıkmıştır.

-Osmanlı padişahlarının bir çoğu şair olup Divan edebiyatı ananesince isimleri yerine mahlaslar kullanmıştır.

4.4. FETİHLE GELEN DÖNÜŞÜM

-Geleneksel anlamda konar-göçer olan Osmanlılar, zamanla yerleşik hayatı benimsemiştir.

-Osmanlılar; cami, medrese, mescit, han ve hamam gibi yapılarla buraları imar etmiştir.

-Osmanlı Devleti'nin fethettiği şehirlerde Türkler, Bizans mahalleleri dışında kendi mahallelerini kurdu.

-Osmanlı'da mahalle, birbirini tanıyan bir ölçüde birbirinin davranışlarından sorumlu, sosyal dayanışma içinde olan kişilerden oluşmuştur.

-Osmanlı Dönemi'nde Filibe, Sofya, Belgrad, Üsküp, Manastır, Köstence ve Rusçuk birer küçük kasaba veya köy zaman içerisinde büyük şehirler hâline gelmiştir.

Osmanlılarda El Sanatları

-Şehirler; mimarisiyle, zanaat, sanat ve kültür faaliyetleriyle birer yaşam merkezi hâline gelmiştir.

-İznik, Bursa, Edirne ve İstanbul, Osmanlı sanat ve mimarisinin beşiği olmuştur.

-Osmanlı ahşap ve taş işlemeciliği, dokumacılık, çinicilik ve hat sanatları yeni bir ifade ve anlatım zenginliği kazanmıştır.

-Ustalık alanları, kullanılan gereç veya üretilen üründen adını alan gruplara ayrılmıştır.

-Nakkaşlar, kuyumcular, kâtipler, ciltçiler, çiniciler, kumaş dokuyucuları, maden işi yapan kazgancılar, ahşap işleriyle uğraşan künde-kârlardan oluşan bu sanat ve zanaat grupları, kendi içlerinde birer eğitim kurumu gibi çalışmıştır.

-Bu meslek gruplarının ustaları, Ahilik teşkilatına bağlı olarak loncalar oluşturmuş ve

"esnaf şeyhleri" tarafından yönetilmiştir.

Ahşap işlemeciliği, Osmanlılar Devri'nde daha ziyade geometrik yıldız motifleri ile fildişi ve sedef kaplamalı olarak yapılmıştır.

Taş süsleme sanatı, XV. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde hızla gelişme göstermiştir.

İlk dönem Osmanlı mimarisinde taş işlemeciliği, örnekleri Bursa Yeşil Camii yüzey süslemesinde ve Edirne Eski Camii minberinde görülmüştür.